

Margot De Koster, e.a. (eds.), **Werken aan de stad. Stedelijke actoren en structuren in de Zuidelijke Nederlanden 1500-1900. Liber alumnorum Catharina Lis en Hugo Soly** (Stadsschriften; Brussel: VUBPRESS, 2011, 333 pp., ISBN 978 90 5487 869 8); Inge Bertels, Bert De Munck, Herman Van Goethem (eds.), **Antwerpen. Biografie van een stad** (Antwerpen: De Bezige Bij, 2011, 390 pp., ISBN 978 90 8542 314 0).

De Antwerpse echtelieden Rina Lis en Hugo Soly hebben ieder voor zich en als historisch duo een grote internationale reputatie opgebouwd op het gebied van de sociale geschiedenis. Zij zijn bekend geworden door publicaties over de grote maatschappelijke veranderingsprocessen in West-Europa tijdens de overgang naar de moderne tijd, meer speciaal over de gevolgen van de opkomst van het kapitalisme voor de organisatie van de arbeid, proletarisering, verarming, en sociale controle. Zij hebben onder meer een belangrijke rol gespeeld in de internationale vernieuwing van het onderzoek naar stedelijke gilden en ambachten. In het algemeen ging hun belangstelling uit naar de geschiedenis van de stad als maatschappelijk organisme. Steeds slaagden zij erin de bestudering van Vlaamse casussen in te bedden in een internationaal debat en daaraan een wezenlijke bijdrage te leveren. Vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd namen zij in 2011 afscheid als hoogleraren aan de Vrije Universiteit Brussel.

In hun onderzoek wisten zij zich gesteund door een schare van promovendi, die op heel verschillende terreinen een bijdrage heeft geleverd aan de verwezenlijking van hun programma. Het *liber alumnorum* dat ter gelegenheid van hun afscheid is uitgegeven onder de treffende titel *Werken aan de stad* legt van deze verscheidenheid getuigenis af. Zoals te verwachten staan er veel bijdragen in over ambachten, arbeidsmarkten, armenzorg en buurtleven. Stukken over de vroegmoderne Mechelse goudleernijverheid (Johan Dambruyne), de Antwerpse goud- en zilversmeden in de late achttiende en vroege negentiende eeuw (Annelore Brantegem), de Brugse textielnijverheid in de zestiende eeuw (Heidi Deneweth), maaltijden van ambachtsgilden (Harald Deceulaer en Frederik Verleysen), migratie en armenzorg in Antwerpen in de negentiende eeuw (Anne Winter), de rijksweldadigheidskolonie in Merksplas, de tegenhanger van het Nederlandse Veenhuizen (Rik Vercammen), en de dagelijkse politiepraktijk in Antwerpse wijken in het begin van de twintigste eeuw (Margo De Koster; Stephanie Van Houtven) passen duidelijk in de onderzoeksagenda van Lis en Soly. Verrassend zijn dan weer artikelen over

de geschiedschrijving van de Antwerpse jezuïet Cornelius Hazart uit 1667-1671 (Birgitte Martens), de handelscorrespondentie van Antwerpse kooplieden met de Londense bankier Rothschild 1815-1829 (Hilde Greefs en Bart Willems), en over 'muziek en de sociale kwestie' aan de hand van de Brusselse krant *L'Indépendant* 1830-1850 (Koen Buyens).

Het onderzoek voor de verschillende bijdragen is in het algemeen vakkundig uitgevoerd en er wordt ook wel verwezen naar de internationale literatuur, waarbij – een groot voordeel van de Belgen! – de Franse niet ontbreekt, maar vanuit Nederlands perspectief valt mij op hoe lokaal-Belgisch, of beter Vlaams, de onderwerpen in het algemeen zijn en ook worden behandeld. Op een enkele uitzondering na (met name de bijdrage van Bert De Munck, die een antropologische benadering van de stedelijke ambachtelijke economie voorstelt) zijn er eigenlijk geen pogingen de onderzoeken een bredere betekenis te geven door een generieke vraagstelling, een theoretische invalshoek, of een vergelijking met andere casussen. Dat is misschien onvermijdelijk in het genre en de geringe ruimte die ieder kreeg toegewezen, maar het doet mijns inziens niet helemaal recht aan de werkwijze van de geëerden, die zich zo nadrukkelijk in het internationale debat hebben gemengd.

Een aantal auteurs uit dit alumniboek vinden wij ook terug in de Antwerpse stadsgeschiedenis onder de modieuze ondertitel 'biografie van een stad'. Dit is een heel ander soort boek dan het voorgaande. Het is geen academische publicatie, maar bedoeld voor een algemeen historisch geïnteresseerd publiek, samengesteld uit bijdragen van vooral aan de Universiteit Antwerpen verbonden historici. Met een biografie in de zin van levensbeschrijving heeft dit boek weinig te maken. Het gaat om een aantal goed leesbare essays waarin geprobeerd wordt actuele thema's in het Antwerpen van nu te verbinden met historische verschijnselen en ontwikkelingen. De samenstellers willen 'de [stedelijke] problemen en de oplossingen die doorgaans worden aangereikt in een langetermijnperspectief plaatsen' (7). Als goede historici bekritisieren sommige auteurs echter terecht ook de veronderstelde continuïteit en verwantschap van problemen door de tijd heen die deze opzet suggereert. Bruno Blondé, Maarten Van Dijck en Antoon Vrints constateren dat het 'een bijzonder heikele oefening' is om 'armoede en criminaliteit in de hedendaagse grootstad in historisch reliëf te zetten', want 'kansarm zijn vandaag is niet hetzelfde als pakweg driehonderd jaar geleden' (302). Bert De Munck, Hilde Greefs en Anne Winter behandelen 'migratie en diversiteit' van de zestiende tot en met de twintigste eeuw, maar moeten meteen vaststellen: 'de vergelijking tussen het Antwerpen van de zestiende eeuw en het Antwerpen van de laatste decennia kan niet zomaar worden gemaakt' (214). Onder de wat ongelukkige titel 'Over drinkebroers en vechtersbazen' schrijven (opnieuw) Bert De Munck en Maarten Van Ginderachter over sociale organisaties, arbeidsverhoudingen en collectieve actie van zowel vroegmoderne ambachten en de gilden als de moderne arbeidersbeweging (met name die in de Antwerpse haven), maar de auteurs moeten tegelijk vaststellen dat er geen historische samenhang is, hoe graag het sociale katholicisme die aan het einde van de negentiende eeuw ook wilde bewerkstelligen.

De lezer wordt zo in feite op het verkeerde been gezet, want historische continuïteiten suggereren is precies wat deze en andere hoofdstukken doen. Was het bijvoorbeeld in het laatste geval niet logischer geweest de ontwikkeling van de ambachten in verband te brengen met de vroegmoderne economische ontwikkeling van Antwerpen en die van de moderne (haven)vakbeweging met de uitbouw van de haven in de negentiende en twintigste eeuw? Deze economische ontwikkelingen worden uitvoerig behandeld in een hoofdstuk getiteld 'Zilt succes. Functieverhuizingen van een stedelijke economie' (door Helma De Smedt, Peter Stabel, Ilja Van Damme). Dit overigens uitstekende verslag over de economische ontwikkeling van Antwerpen door de eeuwen heen toont opnieuw weinig samenhang op de lange termijn.

En kan de politieke cultuur inderdaad in de hele geschiedenis van de stad onder een noemer van 'klagen en vernieuwen' worden gebracht en als 'calimerocomplex' worden gekarakteriseerd, zoals Marnix Beijen, Luc Deurloo, Herman Van Goethem en Carolien van Loon doen in hun bijdrage over de politieke geschiedenis? Politici als de huidige Antwerpse burgemeester Patrick Janssens, wijten tegenstand graag aan het onverbetterlijke geklaag van hun onderdanen (68), maar moeten historici die redenering zonder meer overnemen? Het gaat mij te ver de onlusten in de zestiende en zeventiende eeuw, de bezwaren van de stad tegen de sluiting van de Schelde in de achttiende eeuw, de passiviteit van Antwerpen tijdens de Belgische Revolutie, de specifiek Antwerpse Meetingpartij, de grote aanhang van de Vlaamse Beweging in Antwerpen, en antidemocratische tendensen in de Antwerpse politiek in de twintigste eeuw, alle als uiting van een tijdloze Antwerpse klaagcultuur te benoemen. Daarmee worden deze bewegingen en tendensen niet alleen gebagatelliseerd, maar wordt de lezer het zicht op de specifieke maatschappelijke oorzaken van het ontstaan ervan ontnomen.

Ik vind het diachrone perspectief in deze en andere bijdragen met andere woorden niet altijd even gelukkig en de verbinding met actuele Antwerpse problemen vaak nogal gekunsteld. Tegelijk stel ik vast dat de auteurs er door deze aanpak in zijn geslaagd een groot aantal aspecten van de Antwerpse geschiedenis te behandelen, met gebruikmaking van de jongste inzichten uit de stadsgeschiedschrijving, inzichten waaraan de auteurs in hun wetenschappelijke werk in hoge mate zelf hebben bijgedragen. Door de gekozen invalshoeken in de verschillende hoofdstukken – naast de bovengenoemde over economie, arbeidsverhoudingen, politiek, migratie, armoede en criminaliteit, ook over ruimtegebruik, milieu, cultuur en beeldvorming – ontstaat een redelijk compleet en veelzijdig beeld van de Antwerpse stadsgeschiedenis. Ik weet niet of hun aanpak en stijl is aangeslagen bij de Antwerpenaren, maar afgezien van bovengenoemde professionele bezwaren, heb ik dit informatieve boek met veel plezier gelezen.

Ad Knotter, Universiteit Maastricht